

О. В. Нікішина,
 д. е. н., с. н. с., головний науковий співробітник,
 ДУ "Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України"
 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7172-3551>
 О. О. Зеркіна,
 к. е. н., доцент, здобувачка,
 ДУ "Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України"
 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2500-3959>

DOI: 10.32702/2306-6814.2026.9.115

ІНТЕГРАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ СИСТЕМИ РИНКІВ ЗЕРНОВИХ І ХЛІБНИХ ПРОДУКТІВ УКРАЇНИ: ОСОБЛИВОСТІ МІЖРИНКОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ ТА ІНТЕГРАЦІЇ ДО МІЖНАРОДНИХ ЛАНЦЮГІВ ВАРТОСТІ¹

О. Nikishyna,
 Doctor of Economic Sciences, Senior Researcher, Chief Researcher SO "Institute of Market
 and Economic&Ecological Research of the NAS of Ukraine"
 О. Zerkina,
 PhD in Economics, Associate Professor, Applicant, SO "Institute of Market
 and Economic&Ecological Research of the NAS of Ukraine"

INTEGRATION TRENDS IN THE SYSTEM OF MARKETS GRAIN AND BREAD PRODUCTS
 IN UKRAINE: FEATURES OF INTER-MARKET INTERACTION AND INTEGRATION
 INTO INTERNATIONAL VALUE CHAINS

Стаття присвячена дослідженню інтеграційних тенденцій системи ринків зернових і хлібних продуктів України у внутрішньому й зовнішньому вимірах. Метою роботи є встановлення особливостей міжринкової інтеграції в системі та зміни її рівня в воєнний час, специфіки зовнішньо-економічної інтеграції та її взаємовпливу на інтеграційні зв'язки між суміжними ринками. На основі емпіричного дослідження встановлено прояви дезінтеграційних процесів у внутрішніх міжринкових взаємодіях. Обґрунтовано два етапи інтеграції системи ринків зернових і хлібних продуктів до переробних ланок міжнародних ланцюгів вартості та напрями їх взаємовпливу на внутрішню міжринкову інтеграцію. На основі сценарного моделювання доведено вищу результативність інтеграції ринків кінцевих товарів у міжнародні ланцюги в координатах змін основних виробничих індикаторів суміжних ринків системи. Наукова новизна дослідження полягає в розвитку теорії економічної інтеграції в частині обґрунтування синергії взаємовпливу зовнішньої і внутрішньої ринкової інтеграції.

¹ Статтю підготовлено в межах виконання НДР "Розбудова систем агропромислових ринків України в умовах повоєнного відновлення та євроінтеграції" (державний реєстраційний номер 0124U003609).

The article is devoted to the study of integration trends in the system of markets grain and bread products of Ukraine in the internal and external dimensions. The aim of the work is to establish the features of inter-market integration in the system and changes in its level during wartime, the specifics of foreign economic integration and its mutual influence on integration relations between adjacent markets. To achieve the goal, methods of systemic, statistical, structural analysis, balance method, and scenario modeling were used. Based on empirical research, manifestations of disintegration processes in internal inter-market interactions have been identified, namely: reduction in food grain production for domestic needs, reduction in industrial flour consumption, stable imports of bread products. Analysis of the vector of external integration of the market system into international value chains indicates, on the one hand, the raw material orientation of exports against the background of increased imports of final goods, on the other, unproductive losses of market value added.

The paper substantiates two stages of integration of the system of markets grain and bread products into the processing links of international value chains and the directions of their mutual influence on internal inter-market integration. Based on scenario modeling, the higher effectiveness of integration of final goods markets into international chains in the coordinates of changes in the main production indicators of adjacent markets of the system is proven. It is emphasized that the gradual external integration of domestic markets can become a powerful driver of the activation of sustainable development and integration relations between adjacent markets, the transformation of the parameters of the entire system to increase its resilience in the face of threats. The scientific novelty of the study lies in the development of the theory of economic integration in terms of substantiating the synergy of the mutual influence of external and internal market integration. The results of the study form the basis for developing strategies to increase the national embeddedness of market systems.

Ключові слова: ринкова інтеграція, внутрішня й зовнішня інтеграція, міжринкові взаємодії, міжнародні ланцюги вартості, валова додана вартість, ринки зернових і хлібних продуктів, експорт.

Key words: market integration, internal and external integration, inter-market interactions, international value chains, gross value added, markets grain and bread products, exports.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Забезпечення національної укоріненості економіки України зумовлює необхідність позитивних структурних зрушень у внутрішніх і зовнішніх інтеграційних процесах її стратегічних ринків. Аналіз товарної структури експорту є свідченням слабкої інтегрованості системи ринків зернових і хлібних продуктів (далі — ЗХП) до переробних ланок міжнародних ланцюгів вартості (далі — МЛВ). Так, у 2023 р. середня ціна вітчизняного експорту 1 т. агропродовольчої продукції склала 325 дол., що майже в 5 разів нижче аналогічного показника для Польщі (1554 дол./т) та Франції (1452 дол./т) [1]. У воєнний період структура українського експорту погіршилася, частка сировини та низькотехнологічної продукції зросла з 52 % в 2021 до 74 % в 2024 р. [1]. Відтак, постає завдання в підвищенні якісної (ціннісної) конкурентоспроможності вітчизняного експорту, покращенні його товарної структури та збільшенні середньої ціни. Для системи ринків ЗХП це означає нарощування експорту готових хлібних продуктів і поетапну переорієнтацію з цінової та якісної конкурентоспроможності то-

варів. Актуальність дослідження зумовлена потребою в науковому підґрунті для розроблення нових стратегій адаптації ринкових систем до мінливого середовища.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У дослідженні колективу учених на чолі з О.В. Пустовойт [2] обґрунтовано доцільність і пріоритетні напрями впровадження політики структурної модернізації української економіки для її переходу від сировинно-аграрного до технологічного типу. Акцентовано увагу на необхідності селективного використання міжнародної допомоги для стимулювання експорту товарів з високим рівнем ціннісної конкурентоспроможності, у т.ч. товарів глибокої переробки зерна. У монографії [3] проведено оцінку специфіки та прогнозування дії зовнішньоторговельних чинників на ендогенне зростання національної економіки; підкреслено, що вона слабо інтегрована в систему міжнародної технологічної кооперації. Науковці С. Молнар, Г. Меньяйлова і В. Македон у своїй праці [4] здійснили аналіз реконфігурації глобальних ланцюгів постачання та обґрунтували їх перехід до більш локалізованих і диверсифікованих конфігурацій, можливості інтеграції України до МЛВ.

Іноземні учені Д. Ернаїз, С. Міллер і П. Педроні у праці [5] встановили закономірність цінової динаміки для країн, що спеціалізуються на експорті сировинних товарів: ціни на сировинні товари, як правило, більш волатильні, ніж ціни на виробничі товари й послуги. Як наслідок, країни, які значною мірою залежать від доходів сировинного експорту, з часом піддаються різким коливанням доходів. Л. Амброзьяк і М. Булковська у статті [6] здійснили порівняльний аналіз агропродовольчих секторів України й Польщі на основі моделі "витрати-випуск". Вони довели, що в Україні домінуючою ланкою є сільське господарство, в Польщі — харчова промисловість. Питання впливу євроінтеграції на розвиток секторів і товарних ринків висвітлено в праці [7].

Логістичні аспекти міжринкової взаємодії та інституційне забезпечення розбудови відтворювального ланцюга ринку хлібних продуктів досліджено в статті [8]. Визначенню потенціалу, перспективних напрямів переробки зернових в Україні присвячена робота колективу науковців на чолі з Т. Осташко [9]. Наведені публікації свідчать, з одного боку, про багатогранність проблеми ринкової інтеграції, з іншого, про певну відособленість процесів внутрішньої й зовнішньої інтеграції. Недостатньо дослідженим залишається питання взаємовпливу зовнішньої інтеграції системи ринків зернових і хлібних продуктів на ступінь внутрішньоринкової інтеграції в

контексті національної укоріненості системи. Цей напрям потребує сучасних емпіричних досліджень.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Мета статті — визначити особливості міжринкової інтеграції в системі ринків зернових і хлібних продуктів України та зміни її рівня в воєнний час, специфіку зовнішньоекономічної інтеграції та її взаємовплив на інтеграційні зв'язки між суміжними ринками, обґрунтувати етапи зовнішньої й внутрішньої інтеграції системи ринків ЗХП на основі принципу "Build Back Better". Для досягнення мети було використано методи системного, статистичного, структурного аналізу, балансовий метод, сценарне моделювання.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Концептуальну рамку роботи формує методологія дослідження систем агропромислових ринків [10]. Система вертикально суміжних ринків ЗХП є складною структурою, що характеризується низкою ознак, зокрема, гетерогенністю, адаптивністю, динамічністю (рис. 1). Навколо релевантного ринку борошна й круп формується два нижньосуміжних (зерна й насіннєвого матеріалу) і щонайменше три верхньосуміжних (хлібобу-

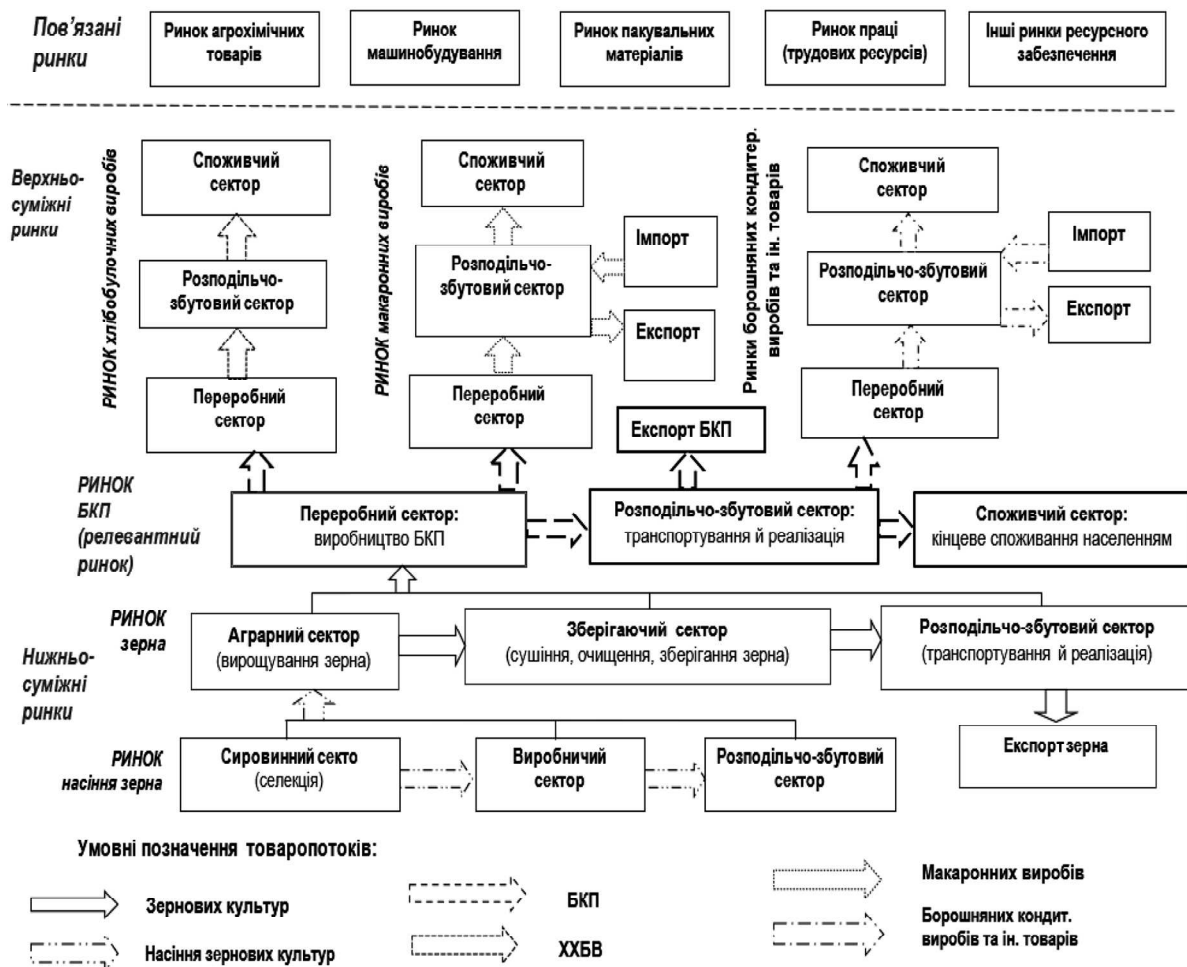

Рис. 1. Система вертикально суміжних ринків зернових і хлібних продуктів

Джерело: авторська розробка. Скорочення: БКП — борошномельно-круп'яна продукція; ХХБВ — хліб та хлібобулочні вироби.

лочних, макаронних і борошняних кондитерських виробів) ринки за етапами завершеного відтворювального процесу в товарно-географічних межах. При цьому ринок борошна знаходиться ніби "в лещатах" нижньо- і верхньосуміжних ринків, які значно впливають на його розвиток. Слід зазначити, що інтеграційна взаємодія підсистем, кількість і якість міжринкових зв'язків визначають здатність системи продукувати й нарощувати валову додану вартість (ВДВ).

У мирний час на фоні зростаючого тренду зернового виробництва посилюється латентна тенденція зменшення обсягів високоякісного продовольчого зерна для потреб вітчизняного ринку ЗХП. Підтвердженням цього є перманентне скорочення обсягів продовольчого споживання зерна (з 8,85 млн т в 1995 до 5,12 млн т в 2021) в Україні. У 2005 р. для виробництва борошномельної продукції перероблялося 10,3 % валового зернового збору, в 2010 р. — 8,9 %, в 2023-2025 рр. — близько 3 % [11]. Така тенденція послаблює ступінь міжринкової інтеграції системи.

Інтеграційні взаємодії та динаміку товаропотоків між суміжними ринками у системі можна дослідити за допомогою міжринкового товарного балансу (табл. 1). За 20-річний період обсяги внутрішнього споживання борошна зменшилися на 62 %, при цьому найбільше зниження притаманне макаронному виробництву (-74 %), найменше — хлібопекарському (-40,7 %), що обумовлено динамікою випуску хлібних продуктів в Україні; кінцеве споживання борошна населенням скоротилося на 66,4 %. Такі зміни сигналізують про зменшення ступеню внутрішньої інтеграції релевантного й верхньосуміжних ринків у системі.

У структурі споживання борошна 61,3 % припадає на хлібобулочні вироби нетривалого зберігання, 18,5 % — тривалого зберігання, 9,8 % — інші продукти харчування, 3,9 % — макаронні вироби. Загалом промислове споживання борошна досягає 93,5 %, кінцеве споживання населенням — 6,5 % (2025 р.). У воєнний період відбулися структурні зміни у борошняному споживанні в напрямі зростання частки хлібних на 6,31 % і макаронних виробів на 0,25 % за одночасного скорочення питомої ваги ін. продуктів харчування й використання населенням (див. табл. 1). Загалом промислове споживання борошна хлібопекарськими підприємствами досягає майже 80 %. Відтак, виробнича динаміка суміжного

хлібного ринку, формуючи попит на сировину, чинить значний вплив на тенденції релевантного ринку борошна.

Особливістю міжнародної інтеграції системи ринків ЗХП є значні частки експорту зернових культур в загальному вартісному обсязі вітчизняного експорту (18 % в 2025 р., у т.ч. пшениця — 7,4 %, кукурудза — 9,6 %) та відносно низькі показники для борошномельно-круп'яних (0,3 %) та хлібних продуктів (1,2 %). Такі значення відображають експортно-сировинну модель розвитку, що не спроможна забезпечити прискорене зростання економіки та її товарних ринків. Для зерна і борошна притаманна тенденція зниження питомої ваги з 2023 по 2025 рр., для хлібних продуктів, навпаки, зростання в 1,4 рази, що свідчить про потенціал цієї товарної групи для інтеграції до переробних ланок до МЛВ.

Провідні інтеграційні тенденції системи ринків ЗХП у внутрішньому й зовнішньому вимірах узагальнено в табл. 2. У воєнний час у взаємодіях між ринком борошна і нижньосуміжним зерновим ринком посилюється тенденція дезінтеграції, що означає скорочення інтеграційних зв'язків, функціональної єдності, товаропотоків між цими ринками у системі. На практиці проявами дезінтеграції постає, передусім, зменшення обсягів вироб-

Таблиця 1. Міжринковий товарний баланс між релевантним ринком борошна й верхньосуміжними ринками хлібних продуктів в Україні

Роки	Внутрішнє споживання борошна, всього	Споживання борошна на виробництво:				Споживання борошна населенням	Виробництво продукції:		
		ХХБВ нетривалого зберігання	ХХБВ тривалого зберігання	Макаронних виробів	Ін. продуктів		ХХБВ нетривалого зберігання	ХХБВ тривалого зберігання	Макаронні вироби
2005	2928,2	1972,3	346,7	164,8	229,4	215,0	2267,0	433,4	206,0
2010	2547,5	1572,1	367,1	147,5	250,6	210,2	1807,0	458,9	184,4
2015	1750,9	1071,8	264,8	69,4	204,7	140,1	1232,0	331,0	86,8
2019	1385,3	776,6	257,5	59,0	181,3	110,8	892,7	321,9	73,8
2020	1344,4	740,1	248,5	58,3	189,9	107,6	850,7	310,6	72,9
2021	1379,6	760,9	253,2	49,8	205,4	110,4	874,6	316,5	62,2
2022	1197,6	611,7	186,9	38,8	276,3	83,8	703,2	233,6	48,5
2023	1150,2	633,2	192,1	40,1	204,4	80,5	727,8	240,1	50,1
2024	1104,0	668,0	201,7	42,1	120,5	71,8	767,8	252,1	52,6
2025	1111,5	681,3	205,7	42,9	109,3	72,2	783,1	257,2	53,6
2025 р. у % до 2005 р.	38,0	34,5	59,3	26,0	47,7	33,6	34,5	59,3	26,0
Структура споживання, %: 2010 рік	100	61,71	14,41	5,79	9,84	8,25	X	X	X
2021 рік	100	55,15	18,35	3,61	14,89	8,00	X	X	X
2025 рік	100	61,30	18,51	3,86	9,84	6,50	X	X	X

Джерело: сформовано на основі [11].

Таблиця 2. Питома вага експорту ЗХП в експорті України, %

Товарні групи (УКТЗЕД)	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
1. Зернові культури (гр. 10)	19,3	19,1	18,1	20,6	23,0	22,6	18,0
1.1. Пшениця	7,3	7,3	7,5	6,1	8,1	9,0	7,4
1.2. Кукурудза	10,4	9,9	8,7	13,4	13,7	12,2	9,6
2. Борошномельно-круп'яна продукція (гр. 11)	0,31	0,31	0,22	0,32	0,43	0,32	0,29
3. Хлібні продукти (гр. 19)	0,54	0,64	0,61	0,57	0,87	0,90	1,24

Джерело: сформовано на основі [12].

ництва якісного продовольчого зерна для потреб переробних підприємств, наслідком якого є імпорт зернових культур за цінами, вищими внутрішніх, зростання собівартості й цін ЗХП, втрат ВДВ у ринковій системі.

З іншого боку, безконтрольний експорт високоякісної пшениці з України істотно знижує здатність вітчизняних підприємств забезпечити себе сировиною для виробництва якісних хлібних продуктів, щоб конкурувати на ринку ЄС [7]. Відтак, маємо вплив внутрішньої інтеграції на зовнішню, а саме: внутрішня міжринкова дезінтеграція в системі знижує можливості входження вітчизняного ринку зернових і хлібних продуктів у переробну ланку МЛВ, а також їх якісну (ціннісну) конкурентоспроможність.

У площині інтеграційних взаємодій релевантного ринку борошна із верхньосуміжним ринком хлібних продуктів теж спостерігається дезінтеграція в формі скорочення товарно-фінансових потоків (див. табл. 2). Її передумовою стало зменшення внутрішнього попиту на хлібні продукти, передусім, через скорочення чисельності населення України в воєнний час. Як наслідок, відбулося зниження обсягів промислового (на 18 % в 2025 порівняно з 2021) та кінцевого споживання борошна (на 35 %), про що свідчить міжринковий товарний баланс (див. табл. 1). Загалом вищі темпи зниження випуску борошна (-18,2 %) порівняно з аналогічним показником для хлібних продуктів (-12,7 %) у воєнний період сигналізують про більш значний вплив дезінтеграції на динаміку розвитку релевантного ринку.

Зовнішньоекономічна інтеграція передбачає входження вітчизняних ринків до певних ланок МЛВ, налагодження інтеграційних зв'язків і взаємодій із іноземними стейкхолдерами. Зовнішня інтеграція досліджуваних ринків до МЛВ має неоднакову інтенсивність та спрямованість до різних ланок. Так, вітчизняний ринок зерна має високий ступінь інтегрованості до сировинної ланки МЛВ. Війна підвищила його рівень, що знайшло прояв у посиленні екзогенної залежності ринку, зростанні ступеню відкритості й волатильності експортних цін, скороченні ємності. Водночас частка експорту зерна в загальному експорті є значною (22,6 % в 2024), визначаючи сировинну спеціалізацію України на світовому ринку. В теорії така ха-

рактеристика отримала назву "пастки сировинного експорту". Вона описує структурну фіксацію країн-постачальників сировини на нижніх ланках ланцюга вартості [6].

Ступінь інтегрованості релевантного ринку борошно-мелу-круп'яних продуктів до переробної ланки МЛВ можна визначити як низький, що обумовлено як мізерною часткою в структурі вітчизняного експорту (0,32% в 2024), так і значною волатильністю зовнішніх поставок і експортних цін (див. табл. 3). На відміну від релевантного, верхньосуміжний ринок хлібних продуктів має дещо вищий (умовно середньо-низький) ступінь інтегрованості до переробної ланки МЛВ, а також істотний потенціал підвищення його рівня. Водночас для ланцюга цього ринку притаманна значна інтегрованість імпорту в переробну

Таблиця 3. Інтеграційні тенденції системи ринків зернових і хлібних продуктів України у внутрішньому й зовнішньому вимірах

Тип інтеграції	Ринки системи	Провідна тенденція	Передумови та прояви тенденцій
Внутрішня міжринкова інтеграція у системі суміжних ринків БКП	Релевантний ринок БКП і нижньосуміжний ринок зернових культур	Скорочення інтеграційних зв'язків і взаємодій, товаропотоків між суміжними ринками в системі (дезінтеграція)	1. Зменшення обсягів виробництва якісного продовольчого зерна для внутрішніх потреб 2. Імпорт зернових культур (пшениці твердих сортів, жита, гречки) для потреб переробних підприємств, зростання внутрішніх цін, втрати ВДВ у ринковій системі 3. Скорочення обсягів продовольчого використання зерна в Україні
	Релевантний ринок БКП і верхньосуміжний ринок хлібних продуктів	Зменшення товарно-фінансових потоків та інтеграційних зв'язків між суміжними ринками в воєнний період (дезінтеграція)	1. Зменшення попиту на хлібні продукти через скорочення чисельності населення України в воєнний час. 2. Скорочення обсягів промислового споживання борошна, кінцевого споживання БКП населенням 3. Стабільний імпорт хлібних продуктів
Зовнішня інтеграція ринків у певні ланки міжнародних ланцюгів вартості (МЛВ)	Нижньосуміжний ринок зерна	Високий ступінь інтегрованості до сировинної ланки МЛВ, «пастка сировинного експорту»	1. Посилення екзогенної залежності зернового ринку в воєнний період 2. Зростання ступеню відкритості і скорочення ємності внутрішнього ринку 3. Зниження експортних цін в 2023-2024 рр., волатильність цін сировинних товарів 4. Висока частка в загальному експорті (22,6 % в 2024)
	Релевантний ринок борошно-мелу-круп'яних продуктів (БКП)	Низький ступінь інтегрованості до переробної ланки МЛВ	1. Значна волатильність експорту в воєнний час (збільшення обсягів експорту в 2023 р. на 41 %, зменшення в 2024 і 2025 рр. на 9% і 22 % відповідно) 2. Волатильність експортних цін продуктів первинної переробки, їх зниження в 2023-2024 3. Низька частка у структурі товарного експорту (0,32 % в 2024)
	Верхньосуміжний ринок хлібних продуктів	Середньо-низький ступінь інтегрованості до переробної ланки МЛВ; наявний потенціал ↑ рівня зовнішньої інтеграції	1. Стабільність експортних поставок і цін у воєнний період 2. Перманентне зростання обсягів експорту в 2023-2025 рр. 3. Невисока частка в експорті (0,9 % в 2024), її зростаючий тренд 4. Значна інтегрованість імпорту в переробні ланки українського ланцюга вартості

Джерело: авторська розробка на основі [11, 12].

ланку, обумовлюючи необхідність моніторингу співвідношення зовнішніх товаропотоків для запобігання втрат ВДВ.

Перспективи відродження релевантного ринку визначаються, з одного боку, можливостями нарощування експорту його продукції, з іншого, зростанням внутрішнього попиту на борошно, передусім, промислового, внаслідок збільшення випуску хлібних продуктів через нарощування їх експортних поставок на зовнішні ринки збуту. Відтак, маємо зворотний зв'язок між процесами зовнішньої інтеграції до переробних ланок МЛВ та внутрішньоринковою інтеграцією у системі суміжних ринків ЗХП (рис. 2). При цьому у воєнний період головним рушієм активізації внутрішньої інтеграції ринків є їх входження до переробної ланки МЛВ; у повоєнний час додатковим рушієм може стати зростання внутрішнього попиту на борошномельно-круп'яні й хлібні продукти через збільшення чисельності населення (повернення мігрантів).

У цій площині можна виділити два етапи зовнішньоекономічної інтеграції: перший пов'язаний із входженням товарів первинної переробки (борошномельно-круп'яних продуктів) до середніх ланок МЛВ, другий — кінцевих товарів з високою ВДВ до вищих ланок міжнародних ланцюгів. Наслідком впроваджен-

ня цих етапів є різні величини (середній і високий) внутрішньоствореної доданої вартості у ринковій системі.

Поетапне збільшення обсягів експорту вітчизняної борошномельно-круп'яної продукції стане рушієм активізації виробничих процесів на релевантному ринку, посилення інтеграційних зв'язків і взаємодій із нижньосуміжним ринком зерна, переорієнтації частини аграріїв на задоволення нових потреб переробних підприємств у продовольчому зерні. З іншого боку, забезпеченість товаровиробників якісною сировиною розширить їх можливості щодо випуску конкурентоспроможних ЗХП, що відповідають міжнародним стандартам, сприяючи товарній і географічній диверсифікації експортних поставок. Відтак, маємо синергію взаємодії зовнішньої та внутрішньої ринкової інтеграції (див. рис. 2).

За розрахунками, подвійне зростання експорту борошна обумовить приріст його виробництва на 17,8 %, чотириразове — на 43,8 %, шестиразове — на 69,8 % (табл. 4). Слід відзначити, що 6-разове зростання борошняного експорту (до 407 тис. т) приблизно відповідає рівню 2017 р., відтак, на практиці є реально досяжним за умови впровадження комплексу стимулюючих інструментів і заходів, зокрема, інституціональних.

Зовнішня інтеграція ринків до переробних ланок МЛВ	Зв'язки	Внутрішня міжринкова інтеграція в системі суміжних ринків БКП
<i>1. Інтеграція до середніх (з середньою внутрішньоствореною ВДВ) ланок МЛВ</i>		
1.1. Поступове збільшення обсягів експорту вітчизняної БКП (товарна група 10)	→	1.1. Зростання обсягів виробництва БКП, інтеграційних зв'язків із нижньосуміжним ринком зерна
1.2. Товарна й географічна диверсифікація експорту БКП, відповідність нормам і стандартам ЄС, ↑ експорту до Європи	← Синергія взаємодії	1.2. Збільшення валового збору продовольчого зерна із заданими параметрами якості для потреб переробних підприємств
<i>2. Інтеграція до вищих (з більш високою внутрішньоствореною ВДВ) ланок МЛВ</i>		
2.1. Поетапне збільшення експортних поставок хлібних продуктів на фоні зменшення імпорту (група 19)	→	2.1. Зростання внутрішнього попиту на борошно, посилення інтеграційних зв'язків із верхньосуміжними ринками хлібних продуктів
2.1. Товарна диверсифікація експорту хлібних продуктів, підвищення їх ціннісної конкурентоспроможності, розширення зовнішніх ринків збуту	← Синергія взаємодії	2.2. Збільшення виробництва якісного борошна для потреб вітчизняних виробників макаронних, хлібобулочних і борошняних кондитерських виробів
<i>3. Вплив на зовнішні й внутрішні поточкові процеси системи суміжних ринків</i>		
3.1. Покращення структури зернового експорту, початок подолання «пастки сировинного експорту»	→	3.1. Нарощування ринкової ВДВ через розвиток зернопереробки в Україні, відродження ринку БКП, створення додаткових робочих місць, послаблення процесів міжринкової дезінтеграції
3.2. Покращення структури експорту та збільшення його середньої ціни, скорочення імпорту продуктів переробки	→	3.2. Збільшення внутрішньоствореної компоненти ВДВ на фоні скорочення імпортової складової ВДВ, розбудова ринку хлібних продуктів за принципом Build Back Better.

Рис. 2. Взаємозв'язок та етапи зовнішньої й внутрішньої інтеграції системи ринків ЗХП на основі принципу "Build Back Better"

Джерело: авторська розробка.

Таблиця 4. Сценарне моделювання впливу зростання експорту борошна та хлібних продуктів на виробництво борошномельної продукції в Україні, тис. т

Показники	2025 рік (базисний)	Сценарний варіант 1	Сценарний варіант 2	Сценарний варіант 3
1. Інтеграція ринку борошна до переробної ланки МЛВ				
1.1. Експорт борошна	67,8	135,6/ ↑ в 2 рази	271,2 / ↑ в 4 рази	406,8 / ↑ в 6 раз (рівень 2017 р.)
1.2. Виробництво борошна	1176	1385	1691	1997
Базисний індекс, %	X	117,8	143,8	169,8
2. Інтеграція ринку хлібних продуктів до переробної ланки МЛВ				
2.1. Експорт хлібних продуктів	189,9	227,9/ ↑ в 1,2 рази	284,9/ ↑ в 1,5 рази	379,8/ ↑ в 2 рази
2.2. Виробництво хлібних продуктів	1094	1132	1189	1284
2.3 Виробництво борошна	1176	1400	1498	1661
Базисний індекс, %	X	119,0	127,3	141,2

Джерело: авторські розрахунки на основі [11, 12].

Другий етап зовнішньої інтеграції має якісно вищий рівень порівняно з першим, орієнтований на входження вітчизняного ринку до вищих ланок МЛВ, відтак, більший приріст внутрішньоствореної ВДВ у системі (див. рис. 2). Впровадження цього етапу передбачає здійснення трансформаційної інтеграції системи ринків зернових і хлібних продуктів у внутрішньому й зовнішньому вимірах на основі принципу "Build Back Better". Його вплив на інтеграційний розвиток системи та нівелювання дезінтеграційних процесів між її ринками буде значно глибшим і продуктивнішим порівняно з першим етапом.

Механізм трансформаційного впливу на внутрішньоринкову інтеграцію є багаторівневим: зростання експортних поставок хлібних продуктів на фоні зменшення їх імпорту стане рушієм зростання внутрішнього попиту на борошно, відтак, і на продовольче зерно, поглиблюючи інтеграційні зв'язки і взаємодії між усіма суміжними ринками системи. Дія внутрішнього контуру зворотного зв'язку проявляється, зокрема, через зростання якісних параметрів сировини та кінцевих товарів, підвищення їх ціннісної (нецінової) конкурентоспроможності на міжнародному ринку, розширення зовнішніх ринків збуту. Таким чином реалізується синергія взаємодії різних типів ринкової інтеграції (див. рис. 2).

Для сценарного моделювання впливу зростання експорту хлібних продуктів на виробництво борошна розглянемо три варіанти, що передбачають поступове нарощування експортних поставок (на 20 %, 50 % і 100 % відповідно). Слід зазначити, що на практиці зростання виробничих індикаторів може бути вищим через дію інших чинників, зокрема, збільшення чисельності населення, скорочення імпортованих потоків тощо. За розрахунками, 20 %-ве зростання експорту хлібних виробів обумовить приріст борошномельного виробництва на 19 %, 40 %-ве — на 27 %, подвійне збільшення — на 41 %. Слід відзначити, що подвійне зростання експорту борошна продукує 18 %-ве збільшення обсягів його виробництва, тоді як подвійне підвищення експорту хлібних продуктів — більш ніж 40 %-вий приріст борошняного випуску (див. табл. 3). Такий порівняльний

аналіз підтверджує більшу результативність другого етапу зовнішньої інтеграції в контексті зростання основних виробничих індикаторів і внутрішньоствореної ВДВ у системі ринків.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Досліджено особливості інтеграційних тенденцій системи ринків зернових і хлібних продуктів у внутрішньому й зовнішньому вимірах та їх взаємовплив. Встановлено дезінтеграційні процеси у міжринкових взаємодіях, проявом яких постає скорочення виробництва продовольчого зерна для внутрішніх потреб, зменшення обсягів промислового споживання борошна, стабільний імпорт хлібних продуктів. Аналіз вектору зовнішньої інтеграції системи ринків до МЛВ свідчить, з одного боку, про сировинну орієнтацію експорту на фоні зростання імпорту кінцевих товарів з високою доданою вартістю, з іншого, про непродуктивні втрати ринкової ВДВ. Покращення товарної структури вітчизняного експорту можливо досягти за рахунок переорієнтації експорту частини сировини на продукти його переробки, та збалансованого імпортозаміщення переробних товарів.

Проведене сценарне моделювання, з одного боку, доводить трансформаційний взаємовплив зовнішньої на внутрішню міжринкову інтеграцію, з іншого, показує вищу результативність інтеграції кінцевих товарів у переробні ланцюги МЛВ в координатах змін основних виробничих індикаторів суміжних ринків ЗХП. Синергія взаємовпливу двох типів інтеграції проявляється у ринковій системі не тільки зростанням обсягів переробних виробництв і ВДВ, а й створенням додаткових робочих місць, збільшенням кількості працюючих і їх заробітної плати, податкових надходжень і капітальних інвестицій. Тобто, разом із виробничими зростають соціальні й інвестиційні показники системи ринків, підвищується її національно укорінена стійкість і відтворювальна спроможність.

Наукова новизна дослідження полягає в розвитку теорії економічної інтеграції в частині обґрунтування синергії взаємовпливу зовнішньої інтеграції системи ринків ЗХП до МЛВ на внутрішню міжринкову взаємодію в координатах зміни виробничих індикаторів. Поетапна зовнішня інтеграція вітчизняних ринків зернових і хлібних продуктів до переробних ланок МЛВ може стати потужним рушієм активізації стійкого розвитку та інтеграційних зв'язків між суміжними ринками, трансформації параметрів усієї системи для підвищення її якості й резильєнтності в умовах загроз. Для практичного впровадження етапів ринкової інтеграції доцільно сформувати сприятливе інституціональне середовище в Україні та розробити окремі напрями інституційних змін, що збільшать можливості розширення вітчизняного експорту переробних товарів з високою ВДВ. Це визначає перспективи подальших досліджень у даному науковому напрямі.

Література:

1. Національна експортна стратегія до 2030 року (проект). 30.05.2025. URL: https://www.zoda.gov.ua/files/WP_Article_File/original/000230/230858.pdf
2. Пустовойт О.В., Осташко Т.О., Биконя О.С., Олефір В.К. Повоєнна політика структурної модернізації української економіки: зовнішньоторговельні та інституційні аспекти. *Academy Review*. 2025. № 2 (63). С. 22—39. DOI:10.32342/3041-2137-2025-2-63-2
3. Оцінка та прогнози ендегенного зростання економіки України: монографія. За ред. М.І. Скрипниченко. Київ: ДУ "ІЕП НАН України", 2023. 422 с. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/10/Otsinka-ta-prohnozy-endohennohozrostannia-ekonomiky-Ukrainy.pdf>
4. Молнар С.С., Меньяйлова Г.Є., Македон В.В. Трансформація глобальних ланцюгів постачання в умовах геоекономічної фрагментації та формування стратегічних орієнтирів розвитку України. *Ефективна економіка*. 2026. №4. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.4.26>
5. Hernaiz D., Miller S., Pedroni P. A Structural Analysis of Commodity Price Fluctuations and Fiscal Performance. Inter-American Development Bank, 2018. DOI: 23p. <http://dx.doi.org/10.18235/0001272>
6. Ambroziak L., Bulkowska M. Agri-food sector in Ukraine and Poland: A comparative analysis using the input-output model. *Sustainability*. 2024. № 16 (19). P. 8577. DOI: <https://doi.org/10.3390/su16198577>
7. Стратегічні орієнтири поглиблення торговельно-економічних відносин України з країнами Європейського Союзу в умовах набуття Україною офіційного статусу кандидата на вступ до ЄС. Київ: Федерація роботодавців України, 2025. URL: https://fru.ua/images/doc/2025/EU_web.pdf
8. Zerkina O., Nikishyna O., Bondarenko S., Makovoz O., Durbalova N. Institutional support for formation of reproductive logistics on the bread and bakery market of Ukraine. *Agricultural and Resource: Economics*. 2022. № 8 (3). P. 153—177. DOI: <https://doi.org/10.51599/are.2022.08.03.08>
9. Осташко Т.О., Шубравська О.В., Олефір В.К. Перспективні напрями розвитку переробки зернових в Україні. *Науковий вісник міжнародної асоціації науковців*. 2023. №2(4). DOI: 10.56197/2786-5827/2023-2-4-1
10. Нікішина О.В. Методологічний підхід до визначення сутності систем агропромислових ринків. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*. 2025, № 8. С. 221—239. DOI: <https://doi.org/10.58423/2786-6742/2025-8-221-239>
11. Офіційний сайт Державної служби статистики України. Бізнес-статистика. URL: <https://stat.gov.ua/uk>
12. Офіційний сайт Державної митної служби України. Митна статистика. URL: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri>
- WP_Article_File/original/000230/230858.pdf (Accessed 14 April 2026).
2. Pustovoyt, O.V., Ostashko, T.O., Bykonya, O.S. and Olefir, V.K. (2025). "Postwar policy of structural modernization of the Ukrainian economy: foreign trade and institutional aspects", *Academy Review*, vol. 2 (63), pp. 22—39. DOI:10.32342/3041-2137-2025-2-63-2
3. Skrypnychenko, M.I. (Ed) (2023), *Otsinka ta prohnozy endohennoho zrostannia ekonomiky Ukrainy* [Assessment and forecasts of endogenous growth of the economy of Ukraine], SO "IEF of the NASU", Kyiv, Ukraine:available at: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/10/Otsinka-ta-prohnozy-endohennohozrostannia-ekonomiky-Ukrainy.pdf> (Accessed 14 April 2026).
4. Molnar, S.S., Menyaylova, G.E. and Makedon, V.V. (2026), "Transformation of global supply chains in conditions of geoeconomic fragmentation and formation of strategic guidelines for the development of Ukraine", *Effective economy*, vol. 4. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.4.26>
5. Hernaiz, D., Miller, S. and Pedroni P. (2018), "A Structural Analysis of Commodity Price Fluctuations and Fiscal Performance", Inter-American Development Bank. DOI: <http://dx.doi.org/10.18235/0001272>
6. Ambroziak, L., Bulkowska, M. (2024), "Agri-food sector in Ukraine and Poland: A comparative analysis using the input-output model", *Sustainability*, vol. 16(19), 8577. DOI: <https://doi.org/10.3390/su16198577>
7. Federation of Employers of Ukraine (2025), "Strategic guidelines for deepening trade and economic relations between Ukraine and the European Union countries in the context of Ukraine's acquisition of official status as a candidate for EU accession", available at: https://fru.ua/images/doc/2025/EU_web.pdf (Accessed 14 April 2026).
8. Zerkina, O., Nikishyna, O., Bondarenko, S., Makovoz, O. and Durbalova, N. (2022), "Institutional support for formation of reproductive logistics on the bread and bakery market of Ukraine", *Agricultural and Resource: Economics*, vol. 8 (3), pp. 153-177. DOI: <https://doi.org/10.51599/are.2022.08.03.08>
9. Ostashko, T.O., Shubravska, O.V. and Olefir, V.K. (2023), "Promising directions of development of grain processing in Ukraine", *Scientific Bulletin of the International Association of Scientists*, vol. 2 (4). DOI: 10.56197/2786-5827/2023-2-4-1
10. Nikishyna, O.V. (2025), "Methodological approach to determining the essence of agro-industrial market systems", *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*, vol. 8, pp. 221—239. DOI: <https://doi.org/10.58423/2786-6742/2025-8-221-239>
11. Official website of the State Statistics Service of Ukraine (2026), "Business statistics", available at: <https://stat.gov.ua/uk> (Accessed 14 April 2026).
12. Official website of the State Customs Service of Ukraine (2026), "Customs statistics", available at: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri> (Accessed 14 April 2026).

References:

1. Ministry of Economy, Environment and Agriculture of Ukraine (2025), "National Export Strategy until 2030 (draft)", available at: <https://www.zoda.gov.ua/files/>

Отримано редакцією журналу / Received: 29.04.26

Процеженовано / Revised: 08.05.26

Дата публікації / Published: 12.05.26